

Кулак Н. В.,
кандидат наук з державного управління,
доцент кафедри господарського права
Київського національного університету технологій та дизайну

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

NORMATIVELY AND LEGAL PROVIDING OF INVESTMENT ACTIVITY IN UKRAINE

Проаналізовано засади нормативно-правового забезпечення інвестиційної діяльності в Україні. Розглянуті нормативно-правові заходи щодо залучення іноземного капіталу в економіку України. Охарактеризовані тенденції здійснення інвестиційної політики на сучасному етапі розвитку української економіки, надано рекомендації щодо вдосконалення правової та організаційної бази для підвищення дієздатності механізмів забезпечення сприятливого інвестиційного клімату.

Ключові слова: інвестиційна діяльність, нормативно-правовий акт, інвестиційна політика, нормативне регулювання, економіка.

Проанализированы основные принципы нормативно-правового обеспечения инвестиционной деятельности в Украине. Рассмотрены нормативно-правовые мероприятия, направленные на привлечение иностранного капитала в экономику Украины. Охарактеризованы тенденции осуществления инвестиционной политики на современном этапе развития украинской экономики, предоставлены рекомендации относительно усовершенствования правовой и организационной базы для повышения дееспособности механизмов обеспечения благоприятного инвестиционного климата.

Ключевые слова: инвестиционная деятельность, нормативно-правовой акт, инвестиционная политика, нормативное регулирование, экономика.

The analysis of legislation that regulates investment activity in Ukraine is done. Description is Given to the legislative measures sent to bringing in of investments. The tendencies of conducting of investment policy are analyses on the modern stage of Ukrainian economy development. Recommendations are offered on the improvement of laws about investment activity.

Key words: investment activity, normatively-legal act, investment politics, normative adjusting, economy.

Економічний розвиток країни неможливий без залучення фінансових ресурсів, тому інвестиційні процеси відіграють ключове значення в розвитку будь-якої економіки. Український ринок здатен забезпечити інвестиційні потоки у вітчизняну економіку лише за умови створення сприятливого інвестиційного клімату та гарантування прав інвесторів, що можливе за допомогою сталого нормативно-правового забезпечення вказаних процесів.

У свою чергу, виражена інвестиційна політика базується на якісному нормативно-правовому забезпеченні, яке являє собою систему комплексних нормативно-правових актів, що регулюють діяльність щодо інвестування.

В Україні створено правове поле щодо регулювання інвестиційних процесів. У вітчизняній юридичній науці нормативно-правові акти системи інвестиційного законодавства поділяють за сферами діяльності [1].

Так, існує комплекс законодавчих актів універсального характеру, які встановлюють основні принципи та регламентують загальні положення правового регулювання інвестиційної діяльності на території України:

1. Положення ст. 13 Конституції України гарантують право власності.

2. Положеннями ст. 42 Конституції України законодавець закріплює право на підприємницьку діяльність.

3. Глави 47–77 Цивільного кодексу України регулюють питання правосуб'єктності учасників майнових правовідносин.

4. Глава 34 Господарського кодексу України присвячена питанням інвестування інноваційної діяльності.

5. Статтями 10 та 11 Господарського процесуального кодексу України регулюються питання щодо порядку укладення господарських договорів і вирішення господарських спорів.

6. Кодекс України про адміністративні правопорушення регламентує рамки адміністративної відповідальності за порушення законодавства у сфері інвестиційної діяльності.

7. Закон України «Про власність» від 07.02.1991 р. регламентує питання, пов'язані з регулюванням відносин власності, права повного господарського відання на інвестиції.

8. Закон України «Про господарські товариства» від 19.09.1991 р. регулює особливості оформлення і діяльності господарюючих суб'єктів, які здійснюють свою діяльність, в тому числі у сфері інвестицій.

Основним нормативно-правовим актом щодо регулювання інвестиційної діяльності в Україні є Закон України «Про інвестиційну діяльність» від 18.09.1991 р., який визначає загальні правові, економічні та соціальні умови інвестиційної діяльності на території України. Закон спрямовано на забезпечення рівного захисту прав, інтересів і майна суб'єктів інвестиційної діяльності незалежно від форм власності, а також на ефективне інвестування народного господарства України, розвиток міжнародного економічного співробітництва та інтеграції.

Спеціальна або особлива частина нормативно-правових актів регулює особливості здійснення інвестиційної діяльності в певних галузях економіки України [1]. Вважається за потрібне розглянути ці окремі сфери інвестиційної діяльності та основні нормативно-правові акти щодо їх регулювання.

Законодавче регулювання іноземного інвестування відбувається за допомогою наступних нормативно-правових актів:

1. Закон України «Про захист іноземних інвестицій на Україні» від 10.09.1991 р., спрямований на забезпечення захисту інвестицій, прибутків, законних прав та інтересів іноземних інвесторів на території України. Законом визначається правовий режим діяльності іноземних інвесторів та гарантії держави щодо здійснення інвестиційної діяльності на території України.

2. Положеннями Закону України «Про режим іноземного інвестування» від 19.03.1996 р. закріплюються особливості режиму іноземного інвестування на території України, забезпечуються заходи, спрямовані на державні гарантії захисту іноземних інвестицій, регламентується порядок державної реєстрації та контролю за здійсненням інвестицій, закріплюється порядок діяльності підприємств з іноземними інвестиціями тощо.

3. Закон України від 17.02.2000 р. «Про усунення дискримінації в оподаткуванні суб'єктів підприємницької діяльності створених з використанням майна та коштів вітчизняного походження» гарантує захист конкуренції між суб'єктами підприємницької діяльності, створеними без залучення коштів або майна (майнових чи немайнових прав) іноземного походження, та суб'єктами підприємницької діяльності, створеними за участю іноземного капіталу, забезпечує державний захист вітчизняного виробника та конституційних прав і свобод громадян України. Крім того, Законом визначено, що спеціальне законодавство України про іноземні інвестиції, а також державні гарантії захисту іноземних інвестицій, визначені законодавством України, не регулюють питання валютного, митного та податкового законодавства, чинного на території України, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [2].

Блок законодавства щодо правового регулювання інвестування в процесі приватизації державного майна почав формуватися на початку 90-х років. Основними законодавчими актами цього блоку є:

1. Закони України від 19.02.1997 р. «Про приватизацію державного майна» та Закон України від 06.03.1992 р. «Про приватизацію майна невеликих державних підприємств (малу приватизацію)», які регулюють відчуження відповідних категорій державного майна.

2. Закон України від 06.03.1992 р. «Про приватизаційні папери» передбачав три різновиди приватизаційних паперів, а саме – приватизаційні майнові сертифікати, земельні бони та житлові чеки, але в обігу був лише перший вид до травня 1999 р., коли завершена була сертифікатна приватизація.

3. Закон України від 10.07.1996 р. «Про особливості приватизації майна в агропромисловому комплексі».

4. Закон України від 21.05.1997 р. «Про місцеве самоврядування в Україні» визначає основні засади відчуження/приватизації комунального майна.

5. Закон України від 07.07.1999 р. «Про перелік об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації».

Правове регулювання інноваційної діяльності в інвестиційній сфері забезпечено наступними нормативно-правовими актами:

1. Господарський кодекс України (далі – ГКУ). Згідно зі ст. 12 ГКУ цільові інновації визнані засобами регулювання господарської діяльності. Ст. 48 ГКУ зазначає, що органи державної влади мають підтримувати інвестиційну діяльність з метою створення сприятливих організаційних та економічних умов для розвитку підприємництва. Глава 34 ГКУ «Правове регулювання інноваційної діяльності» закріплює загальні засади здійснення інноваційної діяльності в Україні.

2. Закон України від 04.07.2002 р. «Про інноваційну діяльність» визначає правові, економічні та організаційні засади державного регулювання інноваційної діяльності в Україні, встановлює форми стимулювання державою інноваційних процесів і спрямований на підтримку розвитку економіки України інноваційним шляхом. Згідно із Законом державну підтримку одержують суб'єкти господарювання всіх форм власності, що реалізують в Україні інноваційні проекти, і підприємства всіх форм власності, які мають статус інноваційних [3].

3. Закон України від 26.11.2015 р. «Про наукову і науково-технічну діяльність», Закон України від 10.02.1995 р. «Про наукову і науково-технічну експертизу», Закон України від 16.07.1999 р. «Про спеціальний режим інвестиційної та інноваційної діяльності технологічних парків». Вказані нормативно-правові документи створюють правову та організаційну базу для підвищення дієздатності механізмів забезпечення сприятливого інвестиційного клімату.

4. Постанови Верховної Ради України, які є програмними та декларують план розвитку науково-технічного потенціалу країни: «Про затвердження Державної програми розвитку інноваційних напрямів індустрії моди до 2010 року» від 19.02.2004 р., «Про дотримання законодавства щодо розвитку науково-технічного потенціалу та інноваційної діяльності в Україні» від 16.06.2004 р., «Про Концепцію науково-технологічного та інноваційного розвитку України» від 13.07.1999 р.

5. Укази Президента України: «Про заходи щодо використання космічних технологій для інноваційного розвитку економіки держави» від 6.02.2001 р., «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 03.06.2001 р., «Про невідкладні заходи щодо виводу з кризового стану науково-технологічної сфери України і створення реальних умов для переходу економіки на інноваційну модель

розвитку» від 20.08.2001 р., «Про фінансову підтримку інноваційної діяльності підприємств, що мають стратегічне значення для економіки та безпеки держави» від 20.04.2004 р. Зазначені Укази забезпечують заходи, спрямовані на прискорення інноваційного розвитку стратегічних напрямів народного господарства.

6. Міжнародні договори, що стосуються захисту іноземних інвестицій, підписані й ратифіковані Україною, які забезпечують довіру міжнародної спільноти та покращують інвестиційний клімат країни.

Блок законодавства, яке регулює інвестиційну діяльність у сфері капітального будівництва, складається з досить великого комплексу нормативно-правових актів. До цього блоку належать нормативні акти, які регулюють особливості правового положення органів управління будівельною сферою, проектних і будівельних підприємств:

1. Господарський кодекс України (гл. 33) одночасно із Цивільним кодексом України регулюють головні засади інвестиційної діяльності у галузі капітального будівництва.

2. Закон України від 16.11.1992 р. «Про основи містобудування», Закон України від 14.10.1994 р. «Про відповідальність підприємств, їх об'єднань, установ та організацій за правопорушення у сфері містобудування», Закон України від 20.05.1999 р. «Про архітектурну діяльність», Закон України від 20.04.2000 р. «Про планування і забудову територій». Вказані закони регламентують діяльність у сфері капітального будівництва, яке є різновидом інвестиційної діяльності і включає виконання робіт (вишукувально-розвідувальних, проектних, спеціальних будівельних, монтажних, пусконаладжувальних, робіт щодо упорядкування територій).

3. Закон України від 21.05.1997 р. «Про місцеве самоврядування», Закон України від 01.06.2010 р. «Про здійснення державних закупівель», Указ Президента України від 09.12.1997 р. «Про Положення про Державний комітет будівництва, архітектури та житлової політики України» – забезпечують правове положення органів управління будівельною сферою та алгоритм їх функціонування.

4. Постанова КМУ від 11.05.2011 р. «Про затвердження Порядку затвердження проектів будівництва і проведення їх експертизи та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України» визначає механізм затвердження проектів будівництва і проведення їх експертизи.

Інвестиційну діяльність з корпоративними ознаками регламентують:

1. Господарський кодекс України (статті 21, 70; глава IX; глава XII та ін.), Цивільний кодекс України, Закон України від 19.09.1991 р. «Про господарські товариства» – вони забезпечують загальні положення інвестиційної діяльності з корпоративними ознаками.

2. Закон України від 15.03.2006 р. «Про холдингові компанії», Закон України від 17.09.2008 р. «Про акціонерні товариства» – забезпечують правове регулювання інвестиційної діяльності у сфері фінансових інвестицій.

Інвестиційна діяльність в окремих галузях народного господарства складає ще один блок нормативно-правових актів, які регулюють інвестиційну діяльність різних галузей народного господарства: аграрного, гірничого, земельного, легкої промисловості та інших. Пояснюється це складністю правового характеру інвестиційних процесів у зв'язку з тим, що його суб'єкти вступають у різноманітні суспільні відносини, а тому набувають міжгалузевого характеру:

1. Постанова КМУ від 22.02.2008 р. «Про затвердження Порядку розгляду, схвалення та реалізації проектів цільових екологічних (зелених) інвестицій у період дії зобов'язань сторонами Кіотського протоколу до Рамкової конвенції ООН про зміну клімату» – регламентує «новітні» правовідносини в галузі інвестиційної діяльності, затверджує процедурні питання розгляду, схвалення і реалізації проектів цільових екологічних (зелених) інвестицій та пропозицій щодо здійснення заходів, пов'язаних з реалізацією таких проектів і виконанням зобов'язань сторін Кіотського протоколу до Рамкової конвенції ООН про зміну клімату як комплексу дій, спрямованих на скорочення викидів або збільшення поглинання парникових газів, адаптацію до наслідків зміни клімату згідно з Кіотським протоколом [1].

2. Закон України від 18.03.2004 р. «Про державні цільові програми» визначає правові засади для використання з метою сприяння реалізації державної політики на пріоритетних напрямках розвитку держави, окремих галузей економіки та адміністративно-територіальних одиниць, забезпечення концентрації фінансових, матеріально-технічних, інших ресурсів, виробничого та науково-технічного потенціалу, а також координації діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій для розв'язання найважливіших проблем, такого інструменту, як державні цільові програми [1].

Нормативно-правові акти щодо регулювання особливостей здійснення інвестиційної діяльності в спеціальних (вільних) економічних зонах, спрямовані на формування привабливого інвестиційного середовища:

1. Закон України «Про інститути спільного інвестування (пайові та інвестиційні фонди)» визначає правові та організаційні основи створення, діяльності та відповідальності суб'єктів спільного інвестування, особливості управління їх активами, встановлює вимоги до складу, структури та зберігання активів, особливості розміщення та обігу цінних паперів інститутів спільного інвестування, порядок та обсяг розкриття інформації інститутами спільного інвестування з метою залучення та ефективного розміщення фінансових ресурсів інвесторів тощо [6].

2. Закон України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон» визначає порядок створення і ліквідації, механізм функціонування спеціальних (вільних) економічних зон на території України, загальні правові й економічні основи їх статусу, а також загальні правила регулювання відносин суб'єктів економічної діяльності цих

зон із місцевими радами народних депутатів, органами виконавчої влади та іншими органами [5].

3. Закони України «Про спеціальні економічні зони та спеціальний режим інвестиційної діяльності в Донецькій області», «Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку в Луганській області», «Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку в Житомирській області», «Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на території міста Харкова», «Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на території пріоритетного розвитку у Волинській області», «Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на території міста Шостки Сумської області», «Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку в Чернігівській області» – регламентують створення та спеціальний режим інвестиційної діяльності на території конкретної економічної зони.

Підводячи підсумок, необхідно зазначити, що сьогоденна ситуація у сфері інвестиційної діяльності є дуже динамічною. Обсяг залучених з початку інвестування прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу) в економіку України на 01.07.2017 р. становив 38 981,5 млн дол. США [7].

Станом на 01.07.2017 р. найвагоміші обсяги надходжень прямих інвестицій були спрямовані до установ та організацій, що здійснюють фінансову та страхову діяльність – 26,4% та підприємств промисловості – 26,7%. До основних країн-інвесторів належать Кіпр – 25,5%, Нідерланди – 16,2%, Російська Федерація – 11,4%, Велика Британія – 5,5%, Німеччина – 4,5%, Віргінські Острови (Брит.) – 4,3%, і Швейцарія – 3,9%. Обсяги освоєння капітальних інвестицій підприємств України в січні-червні 2017 року складають 155,1 млрд грн., що на 22,5% більше від обсягу капітальних інвестицій за відповідний період 2016 року [7].

За даними Департаменту залучення інвестицій України провідними сферами економічної діяльності, за обсягами освоєння капітальних інвестицій у січні-червні 2017 року залишаються: промисловість – 33,2%, будівництво – 13,9%, сільське, лісове та рибне господарство – 16,1%, інформація та телекому-

нікації – 5,0%, оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів – 7,7%, транспорт, складське господарство, пошта та кур'єрська діяльність – 7,7%, державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування – 3,5% [7].

Головним джерелом фінансування капітальних інвестицій, як і раніше, залишаються власні кошти підприємств та організацій, за рахунок яких у січні-червні 2017 року освоєно 74,3% капіталовкладень. Частка кредитів банків та інших позик у загальних обсягах капіталовкладень становила 5,2%. За рахунок державного та місцевих бюджетів освоєно 6,8% капітальних інвестицій. Частка коштів іноземних інвесторів становила 1,5% всіх капіталовкладень, частка коштів населення на будівництво житла – 8,9%. Інші джерела фінансування становлять 3,3% [7].

Отже, Україна залишається привабливою для інвестицій. У рейтингу Doing Business 2017 за результатами 2016 року Україна піднялась на +1 пункт і посіла 80 позицію. У порівнянні з 2016 роком, Україна покращила свої позиції за такими показниками, як: створення підприємств – з 24-го до 20-го місця; підключення до електромереж – із 140-го до 130-го місця; захист міноритарних інвесторів – із 101-го до 70-го місця; забезпечення виконання контрактів – з 93 до 81 місця [7].

Фахівці вважають, що на поліпшення показників вплинуло проведення структурних реформ в Україні, що допомогло країні впоратися з борговим навантаженням і поліпшити позиції на зовнішніх ринках. Але ситуація вимагає додаткових заходів щодо захисту прав іноземних інвесторів, а саме:

- приєднання (підписання угоди) України до Декларації Організації економічного співробітництва та розвитку про міжнародне інвестування та багатонаціональні підприємства;

- реформування концесійного законодавства шляхом внесення змін в Закон України «Про концесії», які включатимуть гармонізацію із законодавством про державно-приватне партнерство з імплементацією у вітчизняне законодавство кращого міжнародного досвіду;

- необхідно передбачити в законодавстві про іноземні інвестиції, у випадку порушення прав інвесторів, конкретні строки виплати компенсацій.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вінник О.М. Інвестиційне право: навч. посіб. К.: Юридична думка, 2005. С. 54.
2. Закон України від 17 лютого 2000 року № 1457-III «Про усунення дискримінації в оподаткуванні суб'єктів підприємницької діяльності створених з використанням майна та коштів вітчизняного походження». URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1457-14>
3. Закон України «Про інноваційну діяльність» № 40-IV від 04.07.2002, із змінами та доповненнями. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 36. Ст. 266. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>
4. Закон України від 18 вересня 1991 року № 1560-XII «Про інвестиційну діяльність». URL: <http://zakon.rada.gov.ua>
5. Закон України «Про інститути спільного інвестування (пайові та інвестиційні фонди)» від 15 березня 2001 р. №2299-III. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2299-14>
6. Закон України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон» № 2673-XII від 13.10.1992 р., із змінами та доповненнями. ВВР. 1992. № 50. Ст. 676.
7. Закон України «Про інститути спільного інвестування» / пайові та корпоративні інвестиційні фонди, із змінами та доповненнями URL: www.rada.gov.ua
8. Інформаційно-аналітичні матеріали щодо інвестиційного клімату в Україні у січні-червні 2017 року. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk>
9. Кулак Н.В. Загальні тенденції державного регулювання інноваційного розвитку сфери підприємницької. Молодий вчений: наук. журнал. 2016. № 12.1 (40) грудень. С. 129–134.